

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARDA NUTQ RIVOJLANISHINI TA'MINLASHDA O'YIN TEXNOLOGIYALARINING AHAMIYATI

Obidova Muhtaram Bahtiyor qizi

Turon International Universiteti

Maktabgacha ta'lim yo'nalishi

4-kurs talabasi

ANNOTATSIYA

Ushbu maqola maktabgacha yoshdagi bolalarda nutq rivojlanishini ta'minlashda o'yin texnologiyalarining pedagogik ahamiyatini o'rganishga bag'ishlangan. Maqolada nutq rivojlanishining nazariy asoslari tahlil qilinib, maktabgacha ta'lim muassasalarida o'yin texnologiyalaridan foydalanishning amaliy tajribalari ko'rib chiqilgan. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, o'yin asosida tashkil etilgan mashg'ulotlar bolalarda nutqiy faollikni oshiradi, so'z boyligini kengaytiradi, bog'lanishli nutqni shakllantiradi hamda muloqot madaniyatini rivojlantiradi. Maqola pedagoglarga nutq rivojlanishini samarali ta'minlash va ta'lim jarayonini qiziqarli qilishda o'yin texnologiyalaridan foydalanish bo'yicha amaliy tavsiyalar beradi.

Kalit so'zlar: maktabgacha ta'lim, nutq rivoji, o'yin texnologiyalari, pedagogik ahamiyat, bolalar faoliyati.

АННОТАЦИЯ

Данная статья посвящена изучению педагогического значения игровых технологий в обеспечении развития речи у детей дошкольного возраста. В статье анализируются теоретические основы развития речи и рассматривается практический опыт использования игровых технологий в дошкольных образовательных учреждениях. Результаты исследования показывают, что занятия, организованные на основе игры, повышают речевую активность детей, расширяют

словарный запас, формируют связную речь и развивают культуру общения. В статье даются практические рекомендации педагогам по использованию игровых технологий для эффективного обеспечения развития речи и повышения интереса к учебному процессу.

Ключевые слова: дошкольное образование, развитие речи, игровые технологии, педагогическое значение, деятельность детей.

ANNOTATION

This article is devoted to the study of the pedagogical significance of game technologies in ensuring the development of speech in preschool children. The article analyzes the theoretical foundations of speech development and examines practical experience in using game technologies in preschool educational institutions. The research results show that activities organized on a game basis increase children's speech activity, expand vocabulary, form coherent speech, and develop communication culture. The article provides practical recommendations for teachers on the use of game technologies to effectively ensure speech development and make the educational process interesting.

Keywords: preschool education, speech development, game technologies, pedagogical significance, children's activities.

KIRISH

Bugungi kunda ta'lim tizimining muhim bo'g'ini hisoblangan maktabgacha ta'lim bosqichida bolalarning har tomonlama rivojlanishini ta'minlash dolzarb vazifalardan biri sanaladi. Ayniqsa, maktabgacha yosh davrida bolaning nutqi jadal rivojlanib, uning tafakkuri, muloqot madaniyati hamda ijtimoiy moslashuvi shakllanadi. Shu sababli bolalarda nutq rivojlanishini ta'minlash maktabgacha ta'lim muassasalarida olib boriladigan ta'lim-tarbiya jarayonining asosiy yo'nalishlaridan biri hisoblanadi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarda nutqni rivojlantirish jarayoni ularning yosh va psixologik xususiyatlarini hisobga olgan holda tashkil etilishi lozim. Bu jarayonda

an'anaviy o'qitish usullaridan tashqari, bolalarning qiziqishi va faolligini oshiruvchi samarali pedagogik vositalardan foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi. Aynan shunday vositalardan biri — o'yin texnologiyalari bo'lib, ular bolalarning tabiiy ehtiyojlari va faoliyatiga mosligi bilan ajralib turadi.

O'yin texnologiyalari maktabgacha yoshdagi bolalarning nutqiy faolligini oshirish, so'z boyligini kengaytirish, to'g'ri talaffuz va bog'lanishli nutqni shakllantirishda muhim pedagogik omil hisoblanadi. O'yin jarayonida bolalar erkin muloqotga kirishadi, fikrlarini mustaqil ifodalashga harakat qiladi hamda tengdoshlari bilan samarali muloqot qilish ko'nikmalarini egallaydi. Bu esa nutq rivojlanishining tabiiy va samarali kechishini ta'minlaydi.

Mazkur maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarda nutq rivojlanishini ta'minlashda o'yin texnologiyalarining pedagogik ahamiyati, ularning ta'lim-tarbiya jarayonidagi o'rni hamda amaliy qo'llanilishi masalalari yoritib beriladi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarda nutq rivojlanishining nazariy asoslari

Nutq insonning ijtimoiy hayotida muhim ahamiyatga ega bo'lib, u shaxsning tafakkuri, bilish faoliyati va muloqot jarayoni bilan chambarchas bog'liqdir. Maktabgacha yosh davri bolaning nutqiy rivojlanishida eng muhim bosqich hisoblanadi, chunki aynan ushbu davrda nutqning asosiy shakllari va tarkibiy qismlari jadal rivojlanadi. Ilmiy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, maktabgacha yoshda bola nutqining rivojlanishi uning psixik va ijtimoiy rivojlanishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Psixolog va pedagog olimlar (L.S. Vygotskiy, A.N. Leontyev, D.B. Elkonin va boshqalar) tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda nutq bolaning aqliy rivojlanishida yetakchi omil sifatida e'tirof etilgan. Vygotskiyning ta'kidlashicha, nutq tafakkur bilan uzviy bog'liq bo'lib, u bolaning atrof-muhitni anglashida va bilimlarni o'zlashtirishda muhim vosita hisoblanadi. Shu bois maktabgacha yoshdagi bolalarda nutqni rivojlantirish ularning umumiy rivojlanish darajasini belgilovchi asosiy ko'rsatkichlardan biri sanaladi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarda nutq rivojlanishi fonetik, leksik va grammatik jihatlarining shakllanishi bilan tavsiflanadi. Fonetik rivojlanish tovushlarni to‘g‘ri talaffuz qilish, eshitish va farqlash qobiliyatining rivojlanishini o‘z ichiga oladi. Leksik rivojlanish esa bolaning so‘z boyligini kengaytirish, yangi tushunchalarni egallash hamda ularni nutqda to‘g‘ri qo‘llash bilan bog‘liqdir. Grammatik rivojlanish jarayonida bolalar so‘zlarni to‘g‘ri bog‘lash, gap tuzish va fikrni mantiqiy izchillikda ifodalash ko‘nikmalarini egallaydi.

Nutq rivojlanishining muhim jihatlaridan biri — bog‘lanishli nutqni shakllantirishdir. Bog‘lanishli nutq bolalarning voqealarni izchil bayon etish, fikrlarini tushunarli va mantiqiy tarzda ifodalash qobiliyatini namoyon etadi. Bu jarayon bolalarning tafakkuri va xotirasini rivojlantirishga xizmat qiladi hamda ularni keyingi ta‘lim bosqichiga tayyorlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarda nutq rivojlanishiga ta‘sir etuvchi omillar qatoriga oilaviy muhit, tarbiyachi va tengdoshlari bilan muloqot, ta‘limiy muhitning boyligi hamda qo‘llanilayotgan pedagogik metod va vositalar kiradi. Ayniqsa, bolalarning yosh xususiyatlariga mos va ularning qiziqishini oshiruvchi metodlardan foydalanish nutq rivojlanishining samaradorligini ta‘minlaydi.

Nutq rivojlanishini ta‘minlashda o‘yin texnologiyalarining pedagogik ahamiyati

Maktabgacha yoshdagi bolalarda nutqni rivojlantirish jarayonida o‘yin texnologiyalari muhim pedagogik vosita hisoblanadi. O‘yin bolalar uchun tabiiy faoliyat turi bo‘lib, u orqali ular atrof-muhitni anglash, muloqot qilish va o‘z fikrlarini erkin ifodalash imkoniyatiga ega bo‘ladilar. Shu bois o‘yin texnologiyalaridan maqsadli va tizimli foydalanish bolalarning nutqiy rivojlanishini ta‘minlashda yuqori samaradorlikni namoyon etadi.

O‘yin texnologiyalarining pedagogik ahamiyati, avvalo, bolalarda nutqiy faollikni oshirish bilan belgilanadi. O‘yin jarayonida bolalar faol muloqotga kirishadi, savol-javoblar orqali o‘z fikrlarini bayon etishga harakat qiladilar. Bu esa bolalarning so‘z

boyiligini kengaytirish, to'g'ri talaffuzni shakllantirish hamda grammatik jihatdan to'g'ri nutq tuzish ko'nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Maktabgacha ta'lim jarayonida qo'llaniladigan didaktik o'yinlar, rolli o'yinlar va syujetli o'yinlar nutq rivojlanishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Xususan, didaktik o'yinlar orqali bolalar yangi so'z va tushunchalarni o'zlashtiradi, rolli o'yinlar jarayonida esa turli ijtimoiy vaziyatlarda muloqot qilish, nutqiy etiket qoidalariga rioya etish ko'nikmalarini egallaydi. Syujetli o'yinlar esa bolalarning tasavvurini kengaytirib, bog'lanishli nutqni shakllantirishda muhim o'rin tutadi.

O'yin texnologiyalari bolalarning yosh va individual xususiyatlarini hisobga olgan holda tashkil etilishi bilan ahamiyatlidir. O'yin jarayonida har bir bola o'z imkoniyatiga qarab ishtirok etadi, bu esa ularning nutqiy rivojlanishidagi farqlarni kamaytirishga yordam beradi. Shuningdek, o'yin orqali tashkil etilgan mashg'ulotlar bolalarda ta'limga bo'lgan qiziqishni oshiradi hamda nutqni o'rganish jarayonini qiziqarli va samarali qiladi.

Pedagogik nuqtayi nazardan, o'yin texnologiyalaridan foydalanish tarbiyachidan puxta rejalashtirish va maqsadni aniq belgilashni talab etadi. O'yin mazmuni bolalarning nutqiy rivojlanish darajasiga mos bo'lishi, mashg'ulot davomida esa tarbiyachi bolalarning nutqiy faolligini rag'batlantirib borishi lozim. Bu jarayonda to'g'ri tanlangan o'yinlar bolalarda mustaqil fikrlash, muloqot madaniyati va nutqiy kompetensiyalarni shakllantirishga xizmat qiladi.

Maktabgacha ta'lim muassasalarida o'yin texnologiyalaridan foydalanish tajribasi

Maktabgacha ta'lim muassasalarida bolalar nutqini rivojlantirish jarayonida o'yin texnologiyalaridan foydalanish amaliy tajriba asosida samarali natijalar berayotgani kuzatilmoqda. Ta'lim-tarbiya jarayonida o'yin texnologiyalarini qo'llash bolalarning yosh xususiyatlari, nutqiy rivojlanish darajasi hamda individual imkoniyatlarini hisobga olgan holda tashkil etiladi. Bu esa mashg'ulotlarning qiziqarli va samarali bo'lishini ta'minlaydi.

Amaliy tajribada nutqni rivojlantirishga yo'naltirilgan didaktik o'yinlar keng qo'llaniladi. Jumladan, "Kim tez aytadi?", "So'zni davom ettir", "Rasmga qarab hikoya tuz" kabi o'yinlar bolalarning so'z boyligini oshirish, to'g'ri talaffuz va bog'lanishli nutqni shakllantirishga xizmat qiladi. Ushbu o'yinlar jarayonida bolalar faol muloqotga kirishib, o'z fikrlarini erkin ifodalashga intiladilar.

Shuningdek, rolli o'yinlar maktabgacha ta'lim muassasalarida nutq rivojlanishini ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etadi. "Do'kon", "Shifokor", "Oila" kabi rolli o'yinlar orqali bolalar turli ijtimoiy rollarni bajarib, nutqiy muloqot madaniyatini egallaydilar. Bunday o'yinlar bolalarda dialogik nutqni rivojlantirish, savol-javoblar orqali muloqot qilish ko'nikmalarini shakllantirishga yordam beradi.

Amaliy mashg'ulotlar jarayonida syujetli-rolli o'yinlardan foydalanish bolalarning tasavvurini kengaytirish bilan birga, bog'lanishli nutqni rivojlantirishga xizmat qiladi. Tarbiyachi tomonidan berilgan mavzu asosida bolalar voqealarni ketma-ketlikda bayon etishga, o'z fikrlarini mantiqiy izchillikda ifodalashga harakat qiladilar. Bu jarayon bolalarning nutqiy tafakkurini rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega.

Tajriba natijalari shuni ko'rsatadiki, o'yin texnologiyalaridan muntazam va maqsadli foydalanilgan mashg'ulotlarda bolalarning nutqiy faolligi oshadi, muloqotga bo'lgan ishtiyoqi kuchayadi hamda mustaqil fikrlash ko'nikmalari rivojlanadi. Bundan tashqari, o'yin asosida tashkil etilgan mashg'ulotlar bolalarda ijobiy emotsional muhitni yuzaga keltirib, nutqni o'zlashtirish jarayonini yengillashtiradi.

XULOSA

Maktabgacha yoshdagi bolalarda nutq rivojlanishini ta'minlash ta'lim-tarbiya jarayonining muhim va ustuvor vazifalaridan biri hisoblanadi. Nutqning rivojlanishi bolaning tafakkuri, muloqot madaniyati hamda ijtimoiy moslashuviga bevosita ta'sir ko'rsatib, uning keyingi ta'lim bosqichlarida muvaffaqiyatli o'qishiga zamin yaratadi. Shu bois mazkur jarayonni samarali tashkil etish pedagoglardan ilmiy asoslangan yondashuvni talab etadi.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, o'yin texnologiyalari maktabgacha yoshdagi bolalarda nutq rivojlanishini ta'minlashda samarali pedagogik vosita hisoblanadi. O'yin jarayonida bolalar faol muloqotga kirishadi, o'z fikrlarini erkin ifodalashga intiladi, so'z boyligini kengaytiradi hamda bog'lanishli nutq ko'nikmalarini egallaydi. Bu esa nutq rivojlanishining tabiiy va izchil kechishini ta'minlaydi.

Maktabgacha ta'lim muassasalarida o'yin texnologiyalaridan maqsadli, tizimli va muntazam foydalanish bolalarning nutqiy faolligini oshirish, ta'lim jarayoniga bo'lgan qiziqishini kuchaytirish hamda ijobiy emotsional muhitni yaratishga xizmat qiladi. Shuningdek, o'yin asosida tashkil etilgan mashg'ulotlar bolalarning yosh va individual xususiyatlarini hisobga olish imkonini berib, ta'lim samaradorligini oshiradi.

Shu nuqtayi nazardan, maktabgacha ta'lim muassasalarida nutqni rivojlantirishga yo'naltirilgan o'yin texnologiyalarini keng joriy etish, tarbiyachilarning ushbu sohadagi kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirish hamda zamonaviy pedagogik yondashuvlardan foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi. Bu esa barkamol, nutqi rivojlangan va muloqotga layoqatli shaxsni shakllantirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta'lim vazirligi. **"Ilk qadam" davlat o'quv dasturi.** — Toshkent, 2018.
2. Qodirova F.R., Toshpulatova G.A. **Maktabgacha pedagogika.** — Toshkent: Fan va texnologiya, 2019.
3. Abdullayeva M.M. **Maktabgacha yoshdagi bolalarda nutqni rivojlantirish metodikasi.** — Toshkent: O'qituvchi, 2020.
4. Ismailova N.Sh. **Maktabgacha ta'limda o'yin faoliyati va uning pedagogik ahamiyati.** — Toshkent, 2021.
5. Rasulova D. **Maktabgacha yoshdagi bolalarda nutqni shakllantirishning innovatsion usullari.** — Toshkent: Pedagogika va psixologiya, 2022.

6. Toshpulatova G.A., Karimova S.R. **Maktabgacha yoshdagi bolalarda ijodiy fikrlash va nutqni rivojlantirish.** — Toshkent: Fan, 2020.
7. Yo‘ldosheva N.T. **Bolalarda nutq va muloqot madaniyatini rivojlantirish metodikasi.** — Toshkent: Ta’lim, 2019.